

Cap a una història de la literatura popular catalana: l'aportació de Catalunya

Carme Oriol
Universitat Rovira i Virgili

La història del folklore i de la literatura popular a les terres de parla catalana ha estat objecte d'interès per part dels estudiosos des de fa anys. Però, tot i que disposem d'estudis puntuals molt valuosos sobre folkloristes, obres, associacions i projectes, així com aportacions de caràcter general que dibuixen a grans trets un panorama dels estudis de folklore i de literatura popular a casa nostra, es fa necessari avançar en l'elaboració d'un marc descriptiu i interpretatiu més complet i actualitzat.¹

En aquesta línia de treball, el present article es proposa investigar l'aportació a l'estudi de la literatura popular catalana realitzada des de Catalunya. Per fer-ho, en primer lloc, s'analitzaran els continguts referits a Catalunya que apareixen en els estudis d'història del folklore publicats des del naixement d'aquesta disciplina científica. I, en segon lloc, s'establiran els grans períodes que delimiten el conreu d'un dels àmbits d'estudi del folklore, el de la literatura popular catalana, amb les aportacions més representatives corresponents a l'àmbit geogràfic de Catalunya.

1. Els estudis sobre història del folklore català

Es troben dades sobre l'àmbit català en l'obra *Noticia històrica del folklore* d'Alejandro Guichot, publicada el 1922, i que constitueix la primera història del folklore feta a Espanya. En aquesta obra s'observa la voluntat de l'autor d'establir els límits cronològics i conceptuals relacionats amb el naixement de la ciència que el britànic William J. Thoms (sota el pseudònim d'Ambrose Merton) va batejar amb el nom de "folklore" en la carta al lector apareguda al diari londinenc *The Athenaeum* (Thoms 1846).

En la primera part, "Orígenes en todos los países hasta 1890", Guichot parla dels autors i de les obres que van contribuir al naixement dels estudis folklòrics a Europa, explica quines van ser les denominacions que es van proposar en els diversos països (Anglaterra, Alemanya, Portugal, Itàlia, França i Espanya) com a equivalents al terme "folklore",² i reconeix que aquest darrer és el que es va acabar imposant als altres (Guichot, 9-10). Guichot prefereix utilitzar els termes "demosofia" per designar el saber del poble i "demòtica" per referir-se a la teoria que estudia el saber del poble, però conclou que el mot folklore és d'ús més general i inclou els dos conceptes (Guichot, 10, 236-237). Així mateix, afirma que a Catalunya no es va intentar la substitució del mot "folklore", com sí que es va fer en alguna regió espanyola, en què es va utilitzar la seva traducció: "saber popular" (Guichot, 235).

Des del punt de vista conceptual, el treball de Guichot aporta dades valuoses sobre l'origen del terme "folklore" i explica la raó per la qual Thoms va escollir-lo. Es tractava d'un mot anglosaxó antic, que havia caigut en desús, format a la vegada pels temes "folk" (gent) i "lore" (saber). "Folklore" significava, per tant, "saber de la gent", "saber popular" i s'adequava bé als objectius de la nova ciència: la recol·lecció i l'estudi

---

¹ Aquest article s'emmarca en una línia d'investigació sobre literatura popular catalana que ha rebut finançament del Ministeri d'Economia i Competitivitat a través del projecte d'R+D: FFI2015-64128-P. Així mateix, forma part del treball realitzat pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC), reconegut i consolidat per la Generalitat de Catalunya (2014 SGR 755).

² Anglaterra (folklore), Alemanya (volkskunde, volklehre), Portugal (demòtica), Itàlia (tradicció, literatura popular), França (demologia, demopsicologia), Espanya (demologia, demopsicologia, demotecnografia, demòtica, demosofia).

de les produccions que eren fruit de la saviesa tradicional dels pobles. Així, per a Thoms, el valor del terme “folklore” estava precisament en el significat del terme “lore”, que feia referència a un saber determinat: el saber tradicional.

Guichot ho explica molt bé tot adoptant les paraules del seu mestre, Antonio Machado y Álvarez, que en la introducció a la revista *El Folklore Andaluz*, publicada a Sevilla l’any 1882, precisa el significat del terme “folklore” de la següent manera: la paraula “lore”, saxona, com la paraula “lehre”, alemanya, significa no només “saber”, sinó “saber antic”, “saber tradicional”, “saber que ha adquirit la pàtina dels temps” (Guichot, 26-27). Aquesta connotació del terme “folklore”, lligada a la tradició, és la que va donar sentit a la nova ciència i la que ha perviscut de forma majoritària al llarg dels anys.

En la segona part, “Desarrollo en España hasta 1921”, Guichot documenta l’origen de l’interès per l’estudi científic del folklore en les diverses regions de l’estat espanyol i, per al cas català, situa els seus inicis a mitjans del segle XIX amb la tasca duta a terme per Manuel Milà i Fontanals (Guichot, 151-152). Entre els folkloristes que segueixen les passes donades per Milà i Fontanals, Guichot esmenta Marià Aguiló, Francesc Pelai Briz, Francesc de Sales Maspons i Labrós, i Pau Bertran i Bros. Més endavant, l’autor parla també de l’activitat duta a terme pels centres excursionistes a Catalunya així com de la creació d’associacions de caràcter folklòric i de les publicacions més destacades (Guichot, 195-198).³

Deu anys després de la publicació de Guichot, Joaquín M. de Navascués fa també una aportació a la història del folklore català en el primer volum de l’obra *Folklore y costumbres de España*, dirigida per Francesc Carreras i Candi. Així, en el capítol “El folklore español: Boceto histórico”, Navascués dedica un apartat al “Folklore Literario” en el qual, als folkloristes catalans esmentats per Guichot, n’hi afegeix d’altres, com són Gaietà Vidal de Valenciano o el mateix Jacint Verdguer (Navascués 1988, 126-128).⁴

Després d’aquests primers treballs publicats als inicis dels anys vint i trenta del segle XX, no tornem a trobar notícies sobre la història del folklore català fins a l’any 1961 en què Ramona Violant n’aborda l’estudi dins del camp de l’etnologia i l’etnografia. A Catalunya, la relació entre etnografia i folklore arrenca amb l’Arxiu d’Etnografia i Folklore de Catalunya (creat el 1915 per Tomàs Carreras i Artau en col·laboració amb Josep M. Batista i Roca). De fet, tal com apunta Ramona Violant, Josep M. Batista i Roca “va refutar la separació que alguns estudiosos establien entre el Folklore i l’Etnografia, i va admetre la identitat substancial d’ambdues ciències” (Violant, vol. II, 1490). Al llarg del segle XX, la relació entre ambdues disciplines s’ha mantingut i ha propiciat que estudiosos provinents del camp de l’antropologia s’hagin interessat per la història del folklore, com veurem més endavant.

Ramona Violant s’ocupa de la història del folklore català en l’apartat “Els estudis d’etnologia”, inclòs en les quatre parts en què s’estructura el llibre *Un segle de vida catalana. 1814-1930* de Ferran Soldevila. En el seu treball, Violant estableix quatre períodes que, sintèticament, podem convenir a denominar: prefolklòric, Renaixença, excursionisme i folklore acadèmic. El primer període, el prefolklòric, es caracteritza perquè “els estudis de la vida popular com a tals encara no havien estat iniciats” (Violant, vol. I, 323). L’autora subratlla que els autors d’aquest període no realitzen reculls d’interès

³ L’autor també dedica un breu paràgraf a les publicacions aparegudes a les Illes Balears (Guichot, 225) i a València (Guichot, 233) i deixa constància del fet que en els anys que l’autor estudia no es van formar associacions de caràcter folklòric en aquests territoris (Guichot, 199-200).

⁴ En l’obra *Folklore y costumbres de España* hi col·laboren també Aureli Capmany, i Valeri Serra i Boldú, que són autors dels capítols “El baile y la danza” (Capmany), “Folklore infantil” (Serra i Boldú 1988a) i “Costumbres religiosas” (Serra i Boldú 1988b).

etnològic, sinó que utilitzen “materials del poble” per transformar-los en literatura.⁵

El segon període, que correspon pròpiament al primer del folklore català, és el de la Renaixença, en el qual l'autora situa l'obra de Manuel Milà i Fontanals, Marià Aguiló, Francesc Pelai Briz, i Francesc de Sales Maspons i Labrós. El tercer període (el segon del folklore català), és el de l'excursionisme. L'autora el situa entre 1870 i 1900 i està dedicat fonamentalment a explicar la contribució que van tenir les associacions excursionistes en el conreu i l'estudi del folklore. Finalment, el darrer període (el tercer del folklore català), és el del desenvolupament del folklore acadèmic, en el qual destaca l'activitat duta a terme pels folkloristes Rossend Serra i Pagès i Valeri Serra i Boldú, entre d'altres, i assoleix un paper essencial l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. En el seu estudi, Violant considera tant les obres pròpiament folklòriques com les d'orientació més aviat etnogràfica; així mateix, també fa referència a publicacions que entren ja en el terreny de la literatura infantil.⁶

El 1974 es publica, a títol pòstum, el treball de Joan Amades “El folklore a Catalunya”, que va ser premi extraordinari de prosa en els Jocs Florals de Barcelona (Amades 1974).⁷ En el seu treball, l'autor explica que “alguns dels aspectes que valora i estudia el folklore ja havien estat atesos i considerats abans de la institució d'aquesta ciència novella” (Amades 1974, 129). Així, comenta que al llarg de la història s'han recollit proverbis, remeis populars, receptes de cuina, llegendes, costums, festes, jocs infantils, cançons, melodies populars, etc., amb una finalitat literària, lèxica, històrica, didàctica, comercial o d'altra mena. Però l'inici del folklore a Catalunya es produeix a mitjans del segle XIX, de la mà de Manuel Milà i Fontanals, que “va donar a conèixer a casa nostra el folklore com una novella especulació erudita fins aleshores completament desconeguda” (Amades 1974, 135) i, per tant, va centrar l'interès, no només en la recollida de materials provinents de la tradició, sinó també en el seu estudi.

Amades també fa notar que la relació entre el folklore i l'etnologia s'estableix amb la creació de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Finalment, inclou una part dedicada al folklore a la premsa en la qual es posa de manifest el gran nombre de revistes que van contribuir a divulgar els estudis de folklore durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX. En resum, el treball d'Amades conté informació d'interès per a l'estudi del folklore tot i que no és exempt d'imprecisions.

En la dècada dels anys 80 del segle XX es publiquen una sèrie d'estudis sobre la història del folklore català que estableixen, com en el cas del de Ramona Violant, una relació entre folklore i etnografia. El primer és el treball “Els estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya” de Joan Prat (1980), que té una clara voluntat sistematitzadora. L'autor descriu l'evolució dels estudis de folklore a Catalunya des de mitjans del segle XIX fins a mitjans del segle XX i hi estableix dos períodes que queden separats entre ells pel parèntesi de tres anys de la guerra civil espanyola (1936-1939).

El primer període, que va de 1850 a 1936, inclou en els següents apartats: (1) El grup de la Renaixença; (2) Rossend Serra i Pagès i l'Escola d'Institutius; (3) L'Institut d'Estudis Catalans; (4) L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya; (5) La Fundació Concepció Rabell i Cibils; (6) L'Arxiu de Tradicions Populars; i (7) Folklore y Costumbres de España.

⁵ Ramona Violant esmenta a tall d'exemple: la *Rondalla de rondalles o imitació del Cuento de Cuentos de Quevedo* de Carles Ros, publicada a València l'any 1776; i la *Rondalla de Rondalles* de Tomàs Aguiló, publicada a Palma el 1815.

⁶ El treball de Ramona Violant també aporta dades sobre la història del folklore català a les Illes Balears, València i la Catalunya del Nord.

⁷ En aquest treball, que pel títol sembla referit només a Catalunya, l'autor també proporciona informació sobre l'estudi del folklore a les Illes Balears, València i el Rosselló durant els segles XIX i XX.

El segon període comença amb la represa després de la guerra civil i acaba quan es dona per finalitzada l'activitat de tres folkloristes que havien iniciat els seus treballs en l'etapa anterior, que es consoliden en la postguerra, i que moren en la dècada dels anys 50 del segle XX. Són: Aureli Capmany (1868-1954), Ramon Violant i Simorra (1903-1956) i Joan Amades (1890-1959).

El treball de Joan Prat és el precedent immediat del llibre *La cultura popular a Catalunya. Estudiosos i Institucions (1853-1981)* de Llorenç Prats, Dolors Llopart i Joan Prat (1982) que constitueix, encara avui, una excel·lent síntesi de la història del folklore a Catalunya fins al 1981. Els diversos capítols del llibre estan dedicats a analitzar aspectes com: la tasca duta a terme pels literats folkloristes; l'aportació del folklore excursionista; la professionalització del folklore amb Rossend Serra i Pagès; l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya; l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya; Valeri Serra i Boldú i l'Arxiu de Tradicions Populares; les aportacions d'Aureli Capmany, Joan Amades i Ramon Violant i Simorra; etc. El llibre aborda l'estudi de la cultura popular en el sentit ampli que té el terme "popular" per a nosaltres, i que inclou les dues accepcions que els anglesos distingeixen clarament amb dos termes diferents: "popular" (referit a la cultura "de masses") i "folk" (referit al saber tradicional). Per això, el llibre inclou apartats com els dedicats al folklore a l'escola, l'excursionisme, l'escoltisme i el fenomen de la Nova Cançó, entre d'altres.

El 1982, Llorenç Prats publica l'article "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya. Folklore i etnografia (1853-1959)" en el qual fa un recorregut històric que arrenca amb el naixement de l'interès per l'estudi del folklore (amb els literats folkloristes), passa per un llarg període de coexistència del folklore i l'etnografia (amb el folklore excursionista, Rossend Serra i Pagès, i l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya) i acaba amb Joan Amades, i Ramon Violant i Simorra (que encarnen, respectivament, la separació de les dues tendències que havien anat manifestant-se anteriorment: el folklore i l'etnografia). L'autor clou l'article amb la consideració de les noves possibilitats que proporciona la incorporació l'any 1968 a Universitat de Barcelona, de la mà de Claudi Esteva, de l'Antropologia cultural, una ciència "que inclou entre el seu objecte d'estudi els materials i comportaments de què s'havien ocupat el folklore i l'etnografia a Catalunya durant el seu segle llarg d'existència" (Prats 1982: 27).

Uns anys més tard, tornem a trobar dades sobre la història del folklore català en el llibre *La antropologia cultural en España* editat per Ángel Aguirre (1986). En la primera part, de caràcter general, l'editor descriu les etapes de l'antropologia cultural a Espanya al llarg de pràcticament un segle d'activitat (des de 1900 fins a la dècada dels 80 del segle XX) i inclou un breu apartat dedicat a Catalunya.⁸ La segona part, que tracta sobre la història de l'etnografia i el folklore en les diverses regions espanyoles, conté l'estudi titulat "Etnografia y folklore en Cataluña" de Josefina Roma (1986), que segueix la tradició dels estudis immediatament anteriors sobre la història del folklore a Catalunya (Prat 1980, Prats/Llopart/Prat 1982), amb una atenció especial al folklore entès com a literatura popular.⁹

De finals d'aquesta dècada dels anys 80 és de referència l'estudi monogràfic, amb voluntat interpretativa, *El mite de la tradició popular*, de Llorenç Prats (1988), que se centra en l'estudi del folklore a Catalunya en el segle XIX i en mostra el seu caràcter

⁸ També inclou un breu apartat referit a les Illes Balears.

⁹ El llibre inclou també dos estudis dedicats, respectivament, a València i Mallorca: "Etnografia y folklore en Valencia y Murcia" de Julià San Valero (1986) i "Etnografia y folklore en Mallorca" de Sebastià Trias Mercant (1986). Aquests estudis tracten el folklore en un sentit molt ampli, que inclou, per exemple, les festes populars i els balls, i que fins i tot arriba a enllaçar amb el costumisme.

eminentment conservador des del punt de vista ideològic.

Del mateix autor i publicat ja a l'inici de la dècada dels anys 90 del segle XX és "Els estudis etnogràfics a Catalunya" (Prats 1990), un treball bibliogràfic de referència per abordar l'estudi de la història del folklore i, en particular, de la literatura popular catalana a Catalunya. També de Llorenç Prats, i referit com en el cas anterior a Catalunya, és l'estudi "Els reculls folklòrics de la literatura de tradició oral", inclòs en la publicació *De la literatura popular a la literatura culta*, un dossier que recull els continguts de les conferències impartides en el curs del mateix nom adreçat a professorat d'educació secundària (Prats 1991-1992).

Una altra història de l'antropologia, editada també per Àngel Aguirre i realitzada amb uns criteris semblants a l'esmentada anteriorment, és la titulada *Historia de la antropología española* (1992), que conté dades sobre el folklore català tant en la primera part, de caràcter general i realitzada per l'editor, com en la segona, a càrrec de diversos autors. En aquesta segona part, trobem l'estudi "Folclore, etnografia y etnología en Cataluña" de Lluís Calvo (1992), que està en línia amb la tradició dels estudis anteriors sobre la història del folklore a Catalunya (Prat 1980, Prats 1982, Prats/Llopart/Prat 1982, Roma 1986).¹⁰

També trobem referències a la història del folklore a Catalunya en l'article de Joan Prat "Historiografía antropológica" publicat en el *Diccionario histórico de la antropología española* (1994).¹¹

Una altra monografia de referència és la titulada *Historia de la Antropología en Cataluña* de Lluís Calvo (1997), que dedica una bona part del seu contingut a la història del folklore en els segles XIX i XX. En aquesta obra, l'autor ofereix una sistematització de les diverses etapes del folklore a Catalunya dins d'un panorama més general de la història de l'antropologia.

L'anàlisi dels estudis generals sobre història del folklore català analitzats fins ara fa palès l'esforç realitzat pels diversos investigadors que han estudiat el tema per descriure les característiques de les diverses etapes que han configurat la història del folklore català. Si bé en tots els casos hi ha una voluntat d'establir unes etapes, ordenades d'acord amb un criteri cronològic, l'objecte d'estudi i el mètode d'anàlisi varien entre ells. En aquest sentit, s'observa que molts dels estudis realitzats han descrit l'activitat folklòrica al costat de l'etnogràfica, amb la qual cosa, s'ha desdibuixat l'àmbit concret de cadascuna de les disciplines. Això ha comportat que en alguns casos la idea de folklore abasti tant la descripció de la cultura material com la immaterial i fins i tot que sota el paraigua del "folklore" s'hi encabeixi, per exemple, la literatura costumista.

A part d'aquests panorames generals, s'han realitzat també alguns treballs focalitzats en la història d'un determinat gènere del folklore, com els d'Oriol/Pujol (2003: 7-15; 2008: 10-17) sobre la recollida de rondalles en l'àrea lingüística i cultural catalana i l'article "Katalanen" publicat a l'*Enzyklöpadie des Märchens* per Josep Martí (1993), que dona una visió de síntesi, molt ben documentada, sobre la història de la rondallística catalana.

Els treballs realitzats en els darrers anys en el marc de tres projectes centrats en l'elaboració d'un Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana,¹² han

¹⁰ El llibre inclou també els estudis "Folclore, etnografia y etnología en Valencia", de Julià San Valero (1992), i "Folclore, etnografia y etnología en Baleares", de Sebastià Trias Mercant (1992), que segueixen la línia encetada en l'anterior història de l'antropologia pels mateixos autors San Valero (1986) i Trias Mercant (1986).

¹¹ L'article també conté informació referida a València i Mallorca.

¹² Els projectes han rebut finançament dels Ministeris d'Educació i Ciència (ref. HUM2006-13121/FILO), de Ciència i Innovació (ref. FFI2009-08202/FILO) i d'Economia i Competitivitat (ref. FFI2012-31808).

dirigit els seus esforços estudiar els autors i les obres que responen al que Josep M. Pujol ha qualificat com a folklore en sentit estRICTE, és a dir, el folklore entès com a art verbal, com a literatura popular (Pujol 1993, 12-18; 1999), a diferència del folklore en el sentit més ampli de la paraula que estudia altres produccions culturals, que inclouen des d'elements immaterials (com els costums i les creences) fins a les arts dites "populars", com l'arquitectura popular (Pujol 1999).

Els projectes han tingut en compte el conjunt de l'àrea lingüística i cultural catalana amb la voluntat d'estimular la realització d'estudis particulars que permetin analitzar, d'una banda, la tasca duta a terme en cadascun dels territoris i, de l'altra, les interrelacions entre aquests territoris (influències dels autors, difusió de les obres, projectes compartits, etc.).

Des de la perspectiva del primer d'aquests enfocaments, el de la realització d'estudis referits a cadascun dels territoris, a continuació s'estableixen i analitzen els grans períodes en què podria organitzar-se una història de la literatura popular catalana en la part referida a Catalunya.

2. Els grans períodes de la història de la literatura popular catalana a Catalunya

A grans trets, una història de la literatura popular catalana podria construir-se al voltant de tres períodes: (1) el període romàntic; (2) el període clàssic; i (3) el període modern. En el cas concret de Catalunya, i atenent a les seves dinàmiques particulars, les dates que marquen el començament i l'acabament d'aquests períodes, i dels corresponents subperíodes, són representatives de fites o de moments clau que han estat significativament influents en aquesta àrea. Sense ànim d'exhaustivitat, a continuació se'n traça un panorama general.

2.1. El període romàntic (1853-1893)

Els inicis de l'interès per l'estudi de la literatura popular a Catalunya tenen com a referència comunament acceptada la data de publicació de les *Observaciones sobre la poesia popular, con muestras de romances catalanes inéditos* de Manuel Milà i Fontanals (1853), ja que l'obra és fruit de la voluntat de l'autor de descriure les característiques de la poesia popular i de donar-li el valor d'una literatura específica i diferencial (Milà i Fontanals 1853, 89-98). Això no vol dir que abans d'aquesta data no hi hagués uns certs indicis o precedents del que després es desenvoluparia d'una forma més clara. De fet, el mateix Milà i Fontanals explica que el seu interès per la poesia popular es remunta al 1831. Escriu: "Pudiera dar pruebas de haver pensado desde 1831 y principalmente desde 1834 en canciones, tradiciones y cuentos populares" (Milà i Fontanals 1882: X).

Milà i Fontanals, influït sens dubte per la tasca realitzada uns anys abans per Agustí Duran, com molt bé ha assenyalat Josep M. Pujol (2004, 62-68), elabora el seu assaig "De la poesia popular" (Milà i Fontanals 1853, 5-98) des d'una perspectiva comparativa, i acompanya el seu estudi d'una col·lecció de balades, "Romancerillo catalán ó muestras de canciones tradicionales" (Milà i Fontanals 1853, 99-174), i d'un recull de resums de rondalles, "Cuentos infantiles (rondallas en Catalunya)" (Milà i Fontanals 1853, 175-188).

En aquest període podem distingir dues formes d'aproximar-se a l'estudi del folklore i de la literatura popular, que se succeeixen des del punt de vista cronològic, però que en ocasions se superposen. Corresponen als anomenats "folklore literari" i "folklore excursionista" (Prat 1980, Prats 1982, Prats/Llopert/Prat 1982, Roma 1986, Calvo 1992, 1997).

Els tres projectes han contribuït a la creació de la base de dades en línia BiblioFolk: Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana <<http://bibliofolk.arxiudedefolklore.cat/>>.

El “folklore literari” caracteritza l’activitat desenvolupada per intel·lectuals i erudits, d’adscripció romàntica, que entenen el folklore bàsicament com “literatura” i que, per tant, confegeixen els seus reculls tenint en compte sobretot criteris estètics. Això fa que reelaborin les versions que han recollit de la tradició oral per tal de publicar-les de forma que resultin adequades des d’un punt de vista literari. L’orientació del treball realitzat per aquests autors, que entenen el folklore com literatura, ha portat alguns investigadors a designar-los amb el nom de “literats folkloristes” (Prats/Llopart/Prat 1982).

El “folklore literari” dona pas al “folklore excursionista” que neix amb la creació de l’Associació Catalanista d’Excursions Científiques (1876-1890) i poc temps després de l’Associació d’Excursions Catalana (1878-1890), formada a partir de l’escissió de la primera. La fusió de les dues associacions dona lloc al Centre Excursionista de Catalunya (1891-). L’activitat d’aquestes associacions es concreta en sortides arreu del territori i amb la creació de butlletins on es publica molta informació relativa a l’estudi de la literatura popular, com actes de reunions, concursos, notes necrològiques, discursos, col·leccions de materials, ressenyes, homenatges, contactes amb altres institucions nacionals i internacionals, intercanvis de llibres i revistes, etc.

Respecte al “folklore literari”, el “folklore excursionista” amplia el camp temàtic objecte d’estudi, que no se centra només en la salvaguarda de la literatura popular, sinó que s’amplia al de la cultura popular en general. Tal com apunta Llorenç Prats “el folklore excursionista s’interessa per tota manifestació del que el poble fa, diu i pensa, sobretot si aquesta manifestació, ja sigui un costum, una creença o un proverbi, té un aire de supervivència i corre un risc evident de perdre’s” (Prats 1982, 21). Tant els literats folkloristes com pels folkloristes excursionistes comparteixen aquesta idea, d’arrel romàntica, de la necessària salvaguarda del patrimoni literari i cultural perquè no es perdi i, de fet, aquesta idea tindrà continuïtat durant força temps al llarg de la història del folklore.

Les interrelacions i les influències entre els literats folkloristes i dels folkloristes excursionistes són molt evidents en aquest període, que podem considerar acabat l’any 1893, en què es van publicar les *Narraciones populares catalanas* de Sebastià Farnés. Pel que fa a la narrativa folklòrica, aquesta obra pot considerar-se la més tardana de la qual tenim notícia realitzada per part d’un folklorista de formació i mètode romàntics.

El llibre de Sebastià Farnés va ser publicat en castellà per interessos editorials. Tot i que les rondalles havien estat recollides de la tradició oral en català (tal com el mateix Farnés explica en les notes) i havien estat publicades també en aquesta llengua en revistes de l’època, el llibre les publica en castellà a excepció de la titulada “Lo carboner”, que s’inclou en català al final per decisió dels editors.

Farnés va ser un home de la Renaixença, que va veure en l’estudi del folklore una manera de fer pàtria i de recuperar el bon ús i el prestigi de la llengua catalana. En el pròleg al llibre, es congratula que l’afició a les investigacions folklòriques que han nascut i s’han desenvolupat durant la segona meitat del segle XIX avanci com un corrent imparable. I es pregunta: “¿Será esta corriente hija del alma individual de los pueblos que se subleva ante la idea de anonadarse y abdicar de todos sus derechos y facultades en el seno de un todo común, vago é indeterminado?”. Pregunta a la qual ell mateix respon: “Lo que sabemos por experiència nosotros, hijos de nuestro siglo, es que dentro de nuestra conciencia ha revivido un patriotisme no consagrado por la ley escrita” (Farnés, X).

Per les seves característiques, el llibre de Farnés ens serveix de pont per enllaçar aquest període amb el següent, sobretot pel que fa a la manera de tractar i de presentar les rondalles. L’autor ens diu al final del pròleg: “Casi todas son copia taquigráfica de la

narración popular”, la qual cosa ens mostra la seva sensibilitat per mantenir-se fidel a les fons orals (Farnés, XII). Així mateix, l'autor documenta, en les notes, el lloc on ha recollit les rondalles, i dóna dades sobre el seu ús i sobre l'existència de variants. Tot i això, Farnés no es desprèn del tot dels prejudicis morals que havien caracteritzat els reculls d'alguns folkloristes d'aquest període, com per exemple, el de Milà i Fontanals. Així ho mostra el comentari que Farnés fa en la nota a la rondalla “El buen alcalde” on diu: “el caso que le pasa en el mesón al pobre es muy típico, però si tiene valor folklórico, no se recomienda mucho por su moralidad intrínseca y por esto sin ningún reparo lo hemos suprimido” (Farnés, 185).

En aquest període, la major part dels autors es mouen per una motivació personal i actuen majoritàriament a títol individual. Tot i això, el naixement de les societats excursionistes i les seves accions a favor del conreu del folklore suposen l'inici d'una activitat més col·lectiva i estructurada. Per a la millor comprensió de la tasca duta a terme pels folkloristes d'aquest període, a més dels estudis esmentats sobre història del folklore (Prat 1980, Prats 1982, Prats/Llopart/Prat 1982), són de referència els treballs de Josep M. Pujol sobre Pau Bertran i Bros (Pujol 1989) i Francesc de Sales Maspons i Labrós (Pujol 2010, 2012), i d'Emili Samper sobre Cels Gomis (Samper 2013a, 2013b, 2015). Pel que fa al tractament de la literatura popular, i en especial de la rondallística, en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX cal consultar els treballs de Mònica Sales (2012, 2016).

2.2. El període clàssic (1894-1959)

La data d'inici d'aquest període correspon a l'any següent al de la publicació de les *Narraciones populares catalanas* de Sebastià Farnés, mentre que la data de finalització correspon a la de la mort del folklorista Joan Amades. La denominació del període s'inspira en la que utilitza Llorenç Prats (1991-1992) quan diu que amb la mort d'Amades es clou el període clàssic dels estudis de folklore.

Aquest període clàssic pot subdividir-se, al seu torn, en dos subperíodes. El primer, que s'estén fins a 1939, es caracteritza per la participació d'un gran nombre de folkloristes i institucions i per l'inici i la consecució de grans projectes, encara que els tres últims anys, els de la guerra civil espanyola, suposen la inevitable interrupció d'aquest procés. I el segon, que finalitza el 1959, abasta els anys de postguerra i es caracteritza per la gran producció deguda, sobretot, a Joan Amades.

Molts folkloristes d'aquest període emprenen la recollida de materials i la seva compilació posterior moguts per unes motivacions que són una continuació de les que trobem en el període anterior. Realitzen els seus reculls per amor a la pàtria i per salvaguardar la llengua catalana i, des del punt de vista metodològic, molts reescriuen i reelaboren els relats que recullen. Entre els trets característics d'aquest període, en aquest article ens centrarem en els dos següents: (1) la institucionalització de la recerca, una novetat rellevant respecte al període anterior, amb el que suposa de teorització i desenvolupament de mètodes de recollida i estudi de la literatura popular; i (2) el paper desenvolupat per les dones folkloristes, algunes d'elles alumnes del professor Rossend Serra i Pagès en l'Escola d'Institutrius i altres carreres per a la Dona, de Barcelona.

La institucionalització de la recerca en aquest període ha estat estudiada per Llorenç Prats, Dolors Llopart i Joan Prat (1982) i de manera especial per Josefina Roma (1986) i Lluís Calvo (1992, 1997). Tots aquests estudis han aportat dades de referència sobre la importància que van tenir per a l'estudi de la literatura popular i del folklore institucions com l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (1915-1923), l'Institut d'Estudis Catalans (1907-), l'Orfeó Català (1891-) i el Centre Excursionista de Catalunya (1891-).

Però el projecte més ambiciós d'aquest període, tant pel seu plantejament i objectius com per la quantitat i qualitat dels materials obtinguts és, sens dubte, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1921-1936). En relació a aquest fons documental, que conté materials dels diversos territoris que configuren l'àrea lingüística i cultural catalana, cal destacar el treball d'inventari, descripció i divulgació del fons realitzat per Josep Massot en els 21 volums de *Materials* (1993-2011),¹³ així com els diversos estudis que l'autor ha realitzat i divulgat a través de conferències i d'articles, com els publicats en les sèries *Escriptors i erudits contemporanis* de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i en revistes especialitzades (Massot 1992-1993 i 2003).

Encara dins d'aquest primer punt, el de la institucionalització de la recerca, i en relació a l'aportació teòrica i metodològica a l'estudi de la literatura popular catalana, cal tenir en compte la contribució a la sistematització dels gèneres i les observacions sobre els mètodes de recollida dels materials realitzats per folkloristes com Cels Gomis,¹⁴ Pau Bertran i Bros,¹⁵ i Rossend Serra i Pagès, entre d'altres. Entre els folkloristes que amb el seu treball aporten mètode i rigor a l'estudi del folklore, cal destacar Josep Romeu i Figueras, que comença les seves recerques folklòriques en la dècada dels anys 40 i, després d'un parèntesi d'una trentena d'anys, reprèn els seus estudis sobre folklore a la dècada dels anys 80. Referint-se a les seves primeres publicacions, dedicades a l'estudi del mite del Comte Arnau (Romeu i Figueras 1947, 1948), Josep M. Pujol diu "per primera vegada en més d'un segle, des de la publicació de les *Observaciones sobre la poesía popular* de Milà i Fontanals (1853), algú superava entre nosaltres els límits de la simple arplega de materials o de l'exposició descriptiva i era capaç de donar l'estudi exhaustiu d'una parcel·la del folklore català" (Pujol 1993, 5).

En relació a les dones folkloristes, Dolors Llopart (2008) els ha dedicat un breu apartat en el panorama general que ha traçat sobre l'estudi de la literatura popular a Catalunya. Montserrat Palau ha analitzat els factors que van fer possible la incorporació de les dones catalanes als estudis de literatura popular en el primer terç del segle XX, dins de la publicació monogràfica *Dona i Folklore* editada per Roser Ros i per Dolors Llopart. Per la seva banda, Carme Oriol (2013a), recollint les aportacions de la recerca internacional, ha dirigit el seu treball a traçar un marc teòric que pot servir de base per a l'estudi de la literatura popular catalana des d'una perspectiva de gènere. Sobre el paper de les dones folkloristes en la història de la literatura popular catalana, Oriol (2015) n'ha traçat un panorama que abasta pràcticament un segle d'activitat (de mitjan del segle XIX a mitjan del segle XX).

Altres treballs han dirigit els esforços a estudiar l'obra de determinades dones folkloristes. En concret, Josefina Roma ha publicat l'estudi i la catalogació del *Rondallari de Pineda* de Sara Llorens, una folklorista que va ser deixeblla de Rossend Serra i Pagès (1863-1929) a l'Escola d'Institutrius i altres carreres per a la Dona, de Barcelona. La mateixa investigadora, juntament amb Àngels Subirats, Salvador Rebés i Joan de la Creu Godoy, va publicar l'any 2002 un treball sobre l'activitat duta a terme per Palmira Jaquetti i la seva important contribució a l'estudi de la cançó popular (Subirats/ Roma/Rebés/Godoy 2002).

Però, tot i això, encara són pocs els estudis dedicats a la tasca desenvolupada per aquestes dones, algunes de les quals van exercir un paper important en l'estudi i la difusió de la literatura popular catalana. Així per exemple, Francesca Bonnemaïson,

---

¹³ Vegeu-ne les ressenyes d'Ayats, Oriol (2013b) i Rebés.

¹⁴ Vegeu els treballs de Samper (2013a, 2013b, 2015).

¹⁵ Vegeu l'estudi de Pujol (1989).

fundadora i directora d'un centre per a l'educació de les dones, l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona, va publicar un important nombre de traduccions de rondalles (entre elles, algunes dels germans Grimm), a *La Veu de Catalunya* sota el pseudònim Franar.¹⁶ Finalment, la tesi doctoral *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista. Edició, catalogació i estudi del seu corpus rondallístic* de Laura Villalba ha aportat dades valuoses que permeten conèixer millor la contribució de les dones a l'estudi de la literatura popular catalana en aquest període. D'una manera especial, la tesi posa en valor la tasca realitzada per Adelaida Ferré i Gomis, que també va ser deixeble de Serra i Pagès a l'Escola d'Institutrius i altres carreres per a la dona. L'aportació d'una altra alumna de Serra i Pagès, Joana Vidal, ha estat estudiada pel seu nét Joan Soler i Amigó.

2.3. El període de modern (1960-)

El període s'inicia un cop es pot donar per acabat el període clàssic i s'estén fins a l'actualitat. S'hi poden distingir dos subperíodes. El primer, que arriba fins a 1981, any de la celebració del I Congrés de Cultura Tradicional i Popular, es caracteritza per un creixent interès en la recuperació, estudi i difusió de la literatura popular catalana, una activitat que, en l'etapa anterior, s'havia vist interrompuda com a conseqüència de la guerra civil espanyola i molt disminuïda en les primeres dècades de la postguerra. I el segon, que arriba fins al moment actual, es caracteritza per una creixent consideració de la literatura popular catalana com un patrimoni cultural i lingüístic de prestigi, digne d'estudi en l'àmbit acadèmic, i objecte d'impuls i de divulgació per part de les institucions públiques i privades.

Aquest període comença amb un lent ressorgiment de l'interès per la literatura popular catalana que té a veure sobretot amb l'activitat individual de folkloristes i editors. Així, per exemple, l'editorial Llibreria Milà inicia en 1960 la col·lecció "Biblioteca popular catalana Vell i Nou" que publica treballs relacionats amb la literatura popular i el folklore. Per la seva banda, l'editorial Selecta, que en la dècada dels anys 50 havia publicat una bona part de l'obra de Joan Amades, el 1969 culmina la publicació de l'obra del folklorista amb l'edició del tercer volum del *Folklore de Catalunya*, dedicat als costums i les creences (Amades 1969).

Entre els estudiosos de la literatura popular més importants d'aquest període, destaquen Josep Romeu i Figueras, i Josep Massot i Muntaner. El primer inicia la seva recerca sobre literatura popular en el període anterior i la reprèn en la dècada dels anys 80 del segle XX. El llibre *Materials i estudis de folklore* (Romeu i Figueras 1993), editat a cura de Josep M. Pujol, aplega els seus treballs, fins aleshores dispersos, i en el seu conjunt constitueix una obra fonamental pel que fa a l'aplicació del mètode científic en l'estudi del folklore. L'altre gran erudit, Josep Massot i Muntaner, és una figura indiscutible en l'estudi i la difusió de la literatura popular. Josep Massot no només destaca per la seva important tasca en la recuperació de l'obra de folkloristes com Marià Aguió (Massot 1993, 2002) o dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, sinó que també ha exercit un treball molt valuós com a editor d'obres importants per a l'estudi del folklore. A tall d'exemple, cal esmentar la publicació completa dels vint-i-un volums de materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (els recopilats per ell mateix i els apareguts abans de la guerra civil espanyola) i la reedició de reculls de rondalles de Valeri Serra i Boldú.

L'activitat individual en l'estudi de la literatura popular catalana avança en paral·lel a l'impuls institucional, que a Catalunya és especialment visible a partir de la celebració el 1981 del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular convocat pel Servei de

¹⁶ El pseudònim Franar correspon a l'aglutinació de les primeres lletres dels noms de Francesca Bonnemaison i del seu marit, el polític, advocat i periodista, Narcís Verdaguer.

Promoció Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya un cop restablerta completament la Generalitat de Catalunya un any abans. La Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular (Baltà) explica els motius que porten a la celebració del Congrés així com els seus objectius, programa i conclusions. El Congrés s'organitza en base a unes sessions de treball que es duen a terme en diversos llocs de Catalunya i que es van succeint al llarg de tot un any. Els objectius del Congrés contemplan l'establiment d'unes bases per potenciar la cultura tradicional i popular, la creació d'arxius documentals, i l'elaboració d'un inventari de dades sobre la realitat present de la cultura tradicional i popular (Baltà, 9). El programa d'activitats del Congrés és molt ampli i abasta àmbits molt diversos de la cultura tradicional i popular, des de la música a les sardanes, passant pels esbarts, les festes, el teatre, els oficis i la gastronomia, entre d'altres. D'aquests àmbits només n'hi ha un d'estrictament relacionat amb la literatura popular: el de la rondallística.

En la dècada dels anys 80, s'observa un interès creixent per la literatura popular catalana que està relacionat amb les transformacions polítiques i socials que tenen lloc a l'estat espanyol amb l'anomenada transició democràtica. Així, en el cas de Catalunya, les accions dirigides a aconseguir la normalització lingüística de la llengua catalana i la voluntat de fomentar l'arrelament al país i de reivindicar la cultura pròpia estimulen la recollida, la recuperació i l'estudi del folklore i, en particular, de la literatura popular. Les institucions catalanes hi juguen un paper important. En aquest sentit, els treballs de Josefina Roma (1986), Llorenç Prats (1991-1992), Carme Oriol (2002, 143-146) i Caterina Valriu aporten dades sobre les institucions, els congressos i les associacions que impulsen l'estudi de la literatura popular catalana en aquest període.

El 1980 es crea el Centre de Documentació del Patrimoni i la Memòria Carrutxa que es dedica a la recerca, la difusió i la dinamització en els àmbits de l'etnologia i de la cultura popular especialment de les comarques del Baix Camp i el Priorat. Els seus interessos de recerca són molt amplis i inclouen, també, l'arreglada i l'estudi d'algunes manifestacions de la literatura popular, com per exemple, les balades.

El 1982 es publica el llibre de Llorenç Prats, Dolors Llopert i Joan Prat, *La Cultura Popular a Catalunya. Estudiosos i Institucions (1853-1981)*, que constitueix una reflexió de conjunt sobre la literatura popular catalana sorgida del món acadèmic. Aquest mateix any es crea el Grup de Recerca Folklorica d'Osona. I en el curs 1980-1981, Josep M. Pujol imparteix l'assignatura de Literatura Tradicional a la llicenciatura de Filologia Catalana, en el que aleshores eren les dependències de la Universitat de Barcelona a Tarragona (Oriol/Pujol 2011a, 2011b; Oriol 2014).

El 1985 es publica *La Cultura Popular a debat* a cura de Dolors Llopert, Joan Prat i Llorenç Prats. El llibre aplega articles de vint-i-cinc experts que tracten la cultura popular com a matèria d'estudi i com a activitat socio-cultural. En aquest llibre, Josep M. Pujol publica el treball "Literatura tradicional i etnopoètica: Balanç d'un folklorista", que esdevé un punt de partida fonamental per a la presa de consciència sobre la importància d'introduir la literatura popular i l'etnopoètica a la universitat.¹⁷

En els anys següents es produeixen uns canvis molt notables en els aspectes teòrics relacionats amb els estudis de la literatura popular. La influència dels folkloristes nordamericans (Dorson, Dundes, Abrahams, Ben-Amos), que es deixa notar en articles (Pujol 1990, 1995, 1999; Roviró 1992, 1994) i traduccions (Sánchez/Noyes); el concepte de folklorisme, provinent de l'escola alemanya (Moser) i divulgat, entre

---

¹⁷ Per conèixer l'aportació de Josep M. Pujol a l'estudi de la història i la teoria de la literatura popular és de referència el llibre *Això era i no era. Obra folklorica de Josep M. Pujol* (Oriol/Samper 2013), que aplega el conjunt d'articles que l'autor va publicar sobre aquesta temàtica.

nosaltres, per Josep Martí (1996); els treballs sobre gèneres “dels nostres dies” com les llegendes contemporànies (Pujol/GRFO 2002); les aportacions sobre teoria i mètodes de l’etnopoètica (Oriol 2002); els llibres produïts segons els mètodes moderns de recollida i transcripció, a partir de fonts orals; la publicació de textos amb anotacions contextuals; l’aplicació de diverses perspectives a l’estudi de la literatura popular (com la sociologia, la filosofia, la pragmàtica, l’antropologia, els estudis de gènere...); etc. són un bon exponent del canvi de paradigma que es produeix en l’estudi de la literatura popular des dels inicis de la dècada dels anys 80 del segle XX fins a l’actualitat.

L’impuls institucional en favor de la recuperació i la difusió de la cultura tradicional i popular, que havia començat a principis de la dècada dels anys 80 amb la celebració del Primer Congrés de Cultura Tradicional i Popular, s’intensifica en la dècada dels anys 90. El 5 de març de 1993, en virtut de la llei 2/1993, es crea el Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana per tal de “promoure la recerca i l’estudi sobre la cultura popular i tradicional catalana, fomentar-ne el manteniment i la difusió i donar suport a la vida associativa i a les activitats de dinamització cultural.” El Centre crea la *Revista d’etnologia de Catalunya* l’any 1992; impulsa l’Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), que genera tota una sèrie de publicacions especialitzades; i convoca beques i ajuts per fomentar l’estudi de la literatura tradicional i popular catalana.

En les darreres dècades del segle XX i les primeres del XXI, el valor donat a la literatura popular catalana arrela en la institució escolar. El curs 1991-1992, el Departament d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, la Direcció General d’Ordenació i Innovació Educativa i el Servei d’Ensenyament del Català organitzen el seminari El Gust per la Lectura dedicat al tema “De la literatura popular a la literatura culta.” El seminari es dirigeix al professorat d’Educació Secundària i se’n publica un dossier (DDAA 1991-1992). Per la seva part, les revistes *Perspectiva escolar* i *Faristol*, orientades als mestres, inclouen en alguns dels seus números articles sobre literatura popular. La *Revista N*, de l’Associació de Narradores i Narradors (ANIN), i *Tantàgora. Revista de Literatura Oral*, també inclouen treballs sobre literatura popular dirigits a ensenyants, mediadors culturals i narradors. D’un àmbit més general, la revista *Caramella* dona sortida, sobretot, a treballs sobre la cançó popular.

Des de l’inici de la dècada dels anys 80 del segle XX, l’estudi de la literatura popular catalana va prenent força a la universitat. A Catalunya, la Universitat Rovira i Virgili té un paper decisiu en la dinamització i en la difusió d’activitats d’estudi de la literatura popular catalana. L’any 1994 es crea l’Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili <<http://www.arxiudedefolklore.cat/>>, que du a terme una important tasca d’estímul i de difusió de la recerca (Oriol/Pujol 2011a, 2011b). Des de l’Arxiu s’impulsa la creació de la revista multilingüe i internacional *Estudis de Literatura Oral Popular/Studies in Oral Folk Literature*, de la qual surt en primer número l’any 2012. L’any 2004, per iniciativa dels professors de la Universitat Rovira i Virgili Carme Oriol i Josep M. Pujol, es crea el Grup d’Estudis Etnopoètics <<http://blogs.iec.cat/gee>>, que té per objectiu fomentar l’estudi de la literatura popular catalana i promoure la col·laboració entre els investigadors que s’hi dediquen.¹⁸

Conclusions

L'article ha analitzat els treballs sobre història del folklore català que s'han publicat des dels inicis de la constitució d'aquesta matèria com a disciplina científica fins a l'actualitat. Aquesta anàlisi ha permès constatar que les aproximacions a la història del

¹⁸ Sobre les activitats del grup, vegeu Valriu.

folklore català s'han realitzat des de diversos enfocaments i des de diverses disciplines.

A continuació, l'article ha partit de la distinció formulada per Josep M. Pujol entre el folklore en sentit estricte (entès com a art verbal, com a literatura popular), i el folklore en sentit ampli (entès com a cultura, que inclou des d'elements immaterials, com els costums i les creences, fins a les arts populars), i s'ha centrat en el primer d'aquests folklores. Un cop delimitat el camp d'estudi, el de la literatura popular, l'article ha posat les bases per a l'elaboració d'una història de la literatura popular catalana a partir de tres grans períodes: el romàntic, el clàssic i el modern. Finalment, l'article ha estudiat l'aportació realitzada des de Catalunya i ha fixat la cronologia dels tres grans períodes esmentats, així com la dels seus corresponents subperíodes, i els ha caracteritzat prenent com a base les fites més representatives que han tingut lloc a Catalunya en el camp de la literatura popular.

Obres citades

- Aguirre, Á. ed. *La antropología cultural en España*. Barcelona: PPU, 1986.
- , ed. *Historia de la antropología española*. Barcelona: Editorial Boixareu Universitària, 1992.
- Amades, J. *Folklore de Catalunya III. Costums i creences*. Barcelona: Selecta, 1969.
- . "El folklore a Catalunya." *Miscellanea Barchinonensia* 37 (1974): 129-182.
- Ayats, J. "L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya." En X. Avi oa ed. *Història de la Música Catalana, Valenciana i Balear*. Música popular i tradicional, 2001. Vol. 6: 30-34.
- Baltà i Llopart, P. "Memòria d'un any." En DDAA. *Memòria del Primer Congrés de Cultura Tradicional*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- Calvo, Ll. "Folclore, etnografia y etnología en Cataluña." En  . Aguirre ed. *Historia de la antropología española*. Barcelona: Editorial Boixareu Universitaria, 1992. 207-240.
- . *Historia de la antropología en Cataluña*. Madrid: CSIC/Departamento de Antropología de España y Am rica, 1997.
- Capmany, A. "El baile y la danza." En F. Carreras i Candi ed. *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Ediciones Merino, 1988 [1a ed. 1931-1933]. Vol. 2: 167-418.
- Carreras i Candi, F. ed. *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Ediciones Merino, 1988 [1a ed. 1931-1933]. 3 vols.
- DDAA. *De la literatura popular a la literatura culta*. Seminari El Gust per la Lectura (curs 1991-1992). Barcelona: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya/Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa/Servei d'Ensenyament del Català, 1991-1992.
- Farnés, S. *Narraciones populares catalanas*. Barcelona: Biblioteca Universal Ilustrada, 1893.
- Guichot y Sierra, A. *Noticia històrica del folklore: Orígenes en todos los países hasta 1890 - Desarrollo en España hasta 1921*. Sevilla: Junta de Andalucía y Consejería de Cultura, 1984 [1a ed. 1922].
- Llopart, D. "L'estudi de la cultura popular." En Joan Soler i Amigó ed. *Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya. Tradicionari*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008. Vol. 10. 13-71.
- Llopart, D, J. Prat i Ll. Prats eds. *La Cultura Popular a debat*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular/Alta Fulla, 1985.
- Llorens, S. *Rondallari de Pineda*. Edició de J. Roma. Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar, 2006.
- Martí, J. "Katalanen." *Enzyklop die des M rchens* 7 (1993): 1028-1032.
- . *El folklorismo, uso y abuso de la tradición*. Barcelona: Ronsel, 1996.
- Massot i Muntaner, J. "L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, avui." *Llengua & Literatura* 5 (1992-1993): 739-751.
- . "Els materials folklòrics de Marià Aguiló a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya." En J. Punt  i Collell. *Ideari cançonistic Aguiló*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993. 5-19.
- . *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres, 2002.
- . "L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques." *Llengua & Literatura* 14 (2003): 549-561.

- . *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-2011. Vols. 4 a 21.
- Milà i Fontanals, M. *Observaciones sobre la poesia popular, con muestras de romances catalanes inéditos*. Barcelona: Narciso Ramírez, 1853.
- . *Romancerillo catalán. Canciones tradicionales*. Barcelona: Àlvar Verdaguer, 1882 [ed. facsímil Alta Fulla, Barcelona, 1999].
- Moser, H. "Vom Folklorismus in unserer Zeit." *Zeitschrift für Volkskunde* 58 (1962): 177-209.
- Navascués, J. M. "El folklore español: Boceto histórico." En F. Carreras i Candi ed. *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Ediciones Merino, 1988 [1a ed. 1931-1933]. Vol. 1. 1-164.
- Oriol, C. *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània, 2002.
- . "L'estudi de la literatura popular catalana des d'una perspectiva de gènere." En M. Bacardí, F. Foguet & E. Gallén eds. *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura/Institut d'Estudis Catalans/Universitat Autònoma de Barcelona, 2013a. 197-209.
- . "Massot i Muntaner, Josep. Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993-2011, vols 4 a 21." *Estudis Romànics* 35 (2013b): 579-585.
- . "Introducció." En C. Oriol & E. Samper eds. *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Tarragona: Publicacions URV, 2014. 13-19.
- . "Les dones folkloristes i la literatura popular catalana a Catalunya, un segle d'estudis i recerques." *eHumanista/IVITRA. Journal of Iberian Studies* 8 (2015): 656-668.
- Oriol, C. & J. M. Pujol. *Índex tipològic de la rondalla catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2003.
- . *Index of catalan folktales*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2008.
- . "L'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili: un espai de recerca i de dinamització del territori." En M. Àngel Pradilla ed. *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tarragona (12 i 13 de juny de 2009)*. Barcelona/Tarragona: IEC/URV/Diputació de Tarragona/Ajuntament de Tarragona, 2011a. 49-58.
- . "Recerca i documentació en etnopoètica i folklore: l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili." *Estudis Romànics* 33 (2011b): 325-332.
- Oriol, C & E. Samper eds. *Això era i no era. Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Tarragona: Publicacions URV, 2014.
- Palau, M. "L'accés de les dones catalanes al món cultural i als estudis de folklore." En R. Ros & D. Llopart. *Dona i Folklore*. Barcelona: Tantàgora Serveis Culturals, 2013.
- Prat, J "Els estudis etnogràfics i etnològics a Catalunya." *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 1 (1980): 30-63.
- . "Historiografía antropológica." En C. Ortiz ed. *Diccionario histórico de la antropología española*. Madrid: CSIC, 1994. 370- 375.
- Prats, Ll. "Els precedents dels estudis etnològics a Catalunya. Folklore i etnografia (1853-1959)." *Ciència* 15 (1982): 20-27.
- . *El mite de la tradició popular: Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62, 1988.

- . "Els estudis etnogràfics a Catalunya." En Ll. Calvo ed. *El món de Joan Amades*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1990. 70-76.
- . "Els reculls folklòrics de la literatura de tradició oral." En DDAA. *De la literatura popular a la literatura culta*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991-1992. 5-28.
- Prats, Ll., D. Llopart & J. Prat. *La cultura popular a Catalunya: Estudiosos i institucions (1853-1981)*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular, 1982.
- Pujol, J. M. "Literatura tradicional i etnopoètica: Balanç d'un folklorista." En D. Llopart, J. Prat & Ll. Prats eds. *La Cultura Popular a debat*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular/Alta Fulla, 1985. 158-167.
- . "Pau Bertan i Bros (1853-91), una cruïlla del folklore català." En P. Bertran i Bros. *El rondallari català*. Estudi introductor, edició i índexs a cura de J. M. Pujol. Barcelona: Alta Fulla, 1989. VII-LXV.
- . "L'estudi del folklore: Del text al context." *Cultura* 8 (1990): 35-36.
- . "Josep Romeu i Figueras, folklorista." En J. Romeu i Figueras. *Materials i estudis de folklore*. Barcelona: Alta Fulla, 1993, 5-28.
- . "Sobre els límits del folklore narratiu." *Estudis Baleàrics* 52 (1995): 63-74.
- . "Introducció a una història dels folklores." En I. Roviró, Josep Montserrat eds. *La cultura. Col·loquis de Vic 3*. Barcelona: Universitat de Barcelona/Vicerektorat de Recerca, 1999. 77-106.
- . "Un episodi preliminar de la història de la rondallística catalana: Manuel Milà i Fontanals, 1853." En M. Sunyer, R. Pujadas, P. Poy eds. *Literatura i identitats*. Valls: Cossetània, 2004. 59-79.
- . "Francesc de S. Maspons i Labrós en la rondallística del seu temps." En F. de S. Maspons i Labrós. *Lo rondallaire*. Primera sèrie. Segona sèrie. Valls: Cossetània, 2010. 7-52.
- Pujol, J. M., GRFO [Grup de Recerca Folklòrica d'Osona]. "*Benvingut/da al club de la sida*" i altres rumors d'actualitat. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 2002.
- Rebés, S. "L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i Rafael Patxot." *Llengua i Literatura* 8 (1997): 527-533.
- Roma, J. "Etnografía y folklore en Cataluña." En Á. Aguirre ed. *La antropología cultural en España*. Barcelona: PPU, 1986. 161-183.
- Romeu i Figueras, J. *El Comte Arnau: La formació d'un mite*. Barcelona: Aymà, 1947.
- . *El mito de "El Comte Arnau" en la canción popular, la tradición legendaria y la literatura*. Barcelona: CSIC, 1948.
- . *Materials i estudis de folklore*. Barcelona: Alta Fulla, 1993.
- Ros, R. & D. Llopart eds. *Dona i Folklore*. Barcelona: Tantàgora Serveis Culturals, 2013.
- Roviró, I. "Aproximació a l'estudi de la comunicació folklòrica." *Ausa* 128-129 (1992): 71-104.
- . "El folklore com a acte comunicatiu." *Revista d'etnologia de Catalunya* 4 (1994): 10-19.
- Sales, M. *La rondalla en les revistes publicades a Catalunya durant el segle XIX*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2012.
- . *Quan les revistes contenen rondalles*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016.
- Samper, E. *Cels Gomis i Mestre: biografia i narrativa folklòrica*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2013a.
- . *De l'anarquisme al folklore. Cels Gomis i Mestre (1841-1915)*. Tarragona:

- Publicacions URV, 2013b.
- . *Les rondalles de Cels Gomis i Mestre. Edició, catalogació i estudi*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015.
- San Valero, J. "Etnografía y folklore en Valencia y Murcia." En Á. Aguirre ed. *La antropología cultural en España*. Barcelona: PPU, 1986. 185-210.
- . "Folclore, etnografía y etnología en Valencia." En Á. Aguirre ed. *Historia de la antropología española*. Barcelona: Editorial Boixareu Universitaria, 1992. 241-261.
- Sánchez Carretero, C. & D. Noyes eds. *Performance, Arte Verbal y Comunicación. Nuevas perspectivas en los estudios de Folklore y Cultura Popular en USA*. Oiartzun: Sendoa, 2000.
- Serra i Boldú, V. "Costumbres religiosas." En F. Carreras i Candi ed. *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Ediciones Merino, 1988a [1a ed. 1931-1933]. Vol. III: 503-662.
- . "Folklore infantil." En F. Carreras i Candi ed. *Folklore y costumbres de España*. Madrid: Ediciones Merino, 1988b [1a ed. 1931-1933]. Vol. II. 535-598.
- Soldevila, F. ed. *Un segle de vida catalana. 1814-1930*. Barcelona: Alcides. 2 vols.
- Soler i Amigó, J. *Joana Vidal, folklorista*. Valls: Cossetània, 2010.
- Subirats, M. À., J. Roma, S. Rebés & J. de la Creu Godoy. "Palmira Jaquetti." *Revista d'Etnologia de Catalunya* 21 (2002): 168.
- Thoms, W. [Ambrose Merton]. [Carta al director]. *The Athenaeum* 982 (22/8/1846): 862-863.
- Trias Mercant, S. "Etnografía y folklore en Mallorca." En Á. Aguirre ed. *La antropología cultural en España*. Barcelona: PPU, 1986. 213-240.
- . "Folclore, etnografía y etnología en Balears." En Á. Aguirre ed. *Historia de la antropología española*. Barcelona: Editorial Boixareu Universitaria, 1992. 277-300.
- Valriu, C. "El Grup d'Estudis Etnopoètics: recerca, preservació i difusió de la literatura oral catalana." *Estudis Romànics* 33 (2011): 333-340.
- Villalba, L. *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista. Edició, catalogació i estudi del seu corpus rondallístic*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2014.
- Violant, R. 1961. "Els estudis d'etnologia." En F. Soldevila ed. *Un segle de vida catalana. 1814-1930*. Barcelona: Alcides. Vol. I: 323, 663-666; vol II: 983-986, 1485-1491.